

УДК 069.426.4

Сіренко Сергій Васильович
кандидат історичних наук,
науковий співробітник
відділу тимчасових експозицій,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)
serj_sirenko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4268-2284>

Serhiy V. Sirenko
Candidate of Historical Sciences (PhD),
Research Fellow,
Department of Temporary Exhibitions,
The National Museum of the History of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

**ІНВЕНТАРНА КНИГА СВІТЛИН КАБІНЕТУ АНТРОПОЛОГІЇ ТА ЕТНОЛОГІЇ ІМЕНІ Ф. ВОВКА:
ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МУЗЕЙНОГО ДІЛОВОДСТВА ТА ЕТНОГРАФІЧНИХ
ВІДОМОСТЕЙ**

**THE INVENTORY PHOTOBOK OF FEDIR VOVK ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY STUDY:
A SOURCE FOR STUDYING THE HISTORY OF MUSEUM PAPERWORK
AND ETHNOGRAPHIC DATA**

Анотація

У статті на основі аналізу первинної інформації з інвентарної книги Кабінету антропології та етнології імені Ф. Вовка з'ясовано особливості ведення музейного діловодства та етнографічних досліджень про рибальство, бджільництво, а також експедицій до Криму в 1929–1930 рр. Означена інвентарна книга містить відомості про світлини закладу, науковці якого постійно працювали з фотовідбитками та вдосконалювали записи в цьому документі. Визначено, що рибальством цікавилися Д. Демуцький, А. Онищук та Л. Шульгіна, які зафіксували відомості про рибальські знаряддя, виробництво довбанки, діяльність риболовної бригади в с. Старосілля. Лісове та домашнє бджільництво вивчали Д. Демуцький та Л. Шульгіна, які зафіксували давній український оберіг пасіки від вроків та з'ясували, що пасічники користувалися такими вуликами: колоди, дуплянки та сапетки. Встановлено, що Л. Шульгіна наприкінці 1929 – на початку 1930 р. та влітку чи восени 1930 р. здійснила дві експедиції у Крим із метою вивчення побуту кримських татар.

Ключові слова: Кабінет антропології та етнології імені Ф. Вовка, музейне діловодство, Д. Демуцький, А. Онищук, Л. Шульгіна, кримські татари, рибальство, бджільництво, етнологія.

Abstract

The article analyses the primary information from the inventory book of Fedir Vovk Anthropology and Ethnology Study, the features of museum paperwork and ethnographic researches on fishing, beekeeping and expeditions to the Crimea in 1929 and 1930 are clarified. The inventory book contains information about the photos of Fedir Vovk Anthropology and Ethnology Study. The scholar having constantly worked in the study was associated with photoprints and regularly improved the records in the inventory book. It was determined that Danylo Demutsky, Antin Onyschuk and Lidiia Shulhyna were interested in fishing. They recorded the information about fishing adjustment, making of hollowed wooden boat, the activities of the fishing artel in the village of Starosillya. Danylo Demutsky and Lidiia Shulhyna studied forest and domestic beekeeping. They argued that beekeepers used the following hives: log beehives, hives in the hollows and sapetky. The ethnologists recorded the old Ukrainian amulet to fend the apiary off the evil eye. It is established that in 1929 and 1930 Lidiia Shulhyna made two expeditions to the Crimea, in late 1929 – early 1930, and the second – in the summer or autumn of 1930. The aim was to study everyday life of the Crimean Tatars.

Key words: Fedir Vovk Anthropology and Ethnology Study, museum paperwork, Danylo Demutskyi, Antin Onyshchuk, Lidiia Shulhyna, Crimean Tatars, fishing, beekeeping, ethnology.

Фондове діловодство посідає чільне місце в музейній роботі. Воно передбачає використання усталених термінів, уніфікацію і структурування документів та узгодження їх із загальними вимогами. Нині облік предметів у музеях проводять у три етапи. Перший етап (первинна реєстрація) – складання акта приймання-передавання предметів і реєстрація їх у книзі надходжень основного або науково-допоміжного фондів. Другий етап – реєстрація предметів у інвентарній книзі. Третій етап – реєстрація предметів, що містять дорогоцінні метали й дорогоцінне каміння, у спеціальній інвентарній книзі¹.

Фондове діловодство не завжди мало усталені вимоги. В кожному музеї були власні стандарти та вимоги до оформлення

1 Про затвердження Інструкції з організації обліку музейних предметів. Наказ Міністерства культури України від 21 липня 2016 р. № 580 [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1129-16#n408> (дата звернення: 02.11.2020).

та ведення облікової документації, особливо в 1920–1930-х рр.

Мета нашої розвідки полягає у з'ясуванні на основі аналізу інформації з інвентарної книги Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка (далі – Кабінет) особливостей етнографічних досліджень цієї наукової установи та її музейного діловодства. Визначена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) з'ясувати особливості ведення інвентарної книги; 2) за допомогою описів світлин розкрити особливості дослідження допоміжних промислів: рибальства та бджільництва; 3) розглянути особливості етнографічних експедицій до Криму в 1929–1930 рр.

Вважаємо за необхідне навести значення назв, якими послуговуватимемося в цій статті, щоб уникнути плутанини та непорозуміння. Хронологічні межі назви “Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка” охоплюють 1921–1934 рр. – період, щодо якого вживається і назва “Музей антропології та етнології імені Ф. Вовка”. Словосполучення “інвентарна книга” тотожне з терміном “книга”. Музей народознавства – установа, яка діяла при відділі етнології Кабінету антропології та етнології імені Ф. Вовка. Іншу його назву – “Музей ім. Хв. Вовка”², ми у статті не використовуємо.

Джерельною основою дослідження є інвентарна книга світлин Кабінету, виявлена нами у фондах Національного історичного музею України (далі – НМІУ), яка досі не стала об'єктом вивчення, хоч і має значну історичну цінність. Вважаємо за потрібне ввести цей документ до наукового обігу.

Історіографію з питання, що досліджується, за тематикою можна поділити на групи: археологічна, етнологічна, антропологічна, бібліотечна та музейна література. До першої належать роботи Т. Радієвської³ та А. Яненко⁴, в яких висвітлюється історія створення означеної дослідної установи та розглядається її археологічна діяльність. Т. Радієвська виділяє два етапи археологічної діяльності Кабінету: 1921–1927 рр. та 1927–1934 рр.⁵

Методику дослідження народознавців Кабінету – монографічне дослідження села, вивчали етологи В. Борисенко⁶, О. Боряк⁷, Г. Скрипник⁸ та Г. Стельмах⁹.

До третьої групи наукових публікацій належать статті О. Таран¹⁰, яка розглянула процес створення Кабінету, відокремлення відділу антропології, діяльність А. Носова та М. Рудинського.

Четверту групу наукових праць становлять дослідження Л. Дідори, Т. та Є. Куцаєвих¹¹, І. Черновол¹², у яких розглядаються книги Кабінету, що походять із бібліотеки Ф. Вовка.

2 Шульгина Л. Бджільництво в с. Старосілля на Чернігівщині // Матеріали до монографії с. Старосілля [в 3 випусках] / [Л. Шульгина, Н. Заглада; мал. Ю. Павлович; фот.: Д. Демущий, М. Сталінський]; Всеукраїнська академія наук, Музей антропології та етнології імені Хведора Вовка. – 1931. – [Випуск] 3. – С. 31.

3 Радієвська Т. Кабінет антропології ім. Хведора Вовка: науково-практична діяльність та колекції пам'яток кам'яної доби в зібранні НМІУ // Національний музей історії України: поступ у третє тисячоліття. Тематичний збірник наукових праць / Редкол. Н. Ковтанюк (відп. наук. ред.) та ін. – Київ, 2004. – С. 131–141; *І ж.* Археологічні дослідження М. Я. Рудинського та його спадщина в зібранні Національного музею історії України // Музей та його колекції. Тематичний збірник наук. праць / Редкол.: Н. Г. Ковтанюк (відп. наук. ред.) та ін. – Київ, 2009. – С. 3–20.

4 Яненко А. С. Діяльність Музею (Кабінету) антропології та етнології ім. Хв. Вовка та археологічні дослідження на Чернігівщині // Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць. – Випуск 4. – Київ–Глухів, 2011. – С. 432–437.

5 Радієвська Т. М. Археологічні дослідження М. Я. Рудинського... – С. 133–134.

6 Борисенко В. Нариси з історії української етнології 1920–1930-х років. – Київ: Унісерв, 2002. – С. 12.

7 Боряк О. Матеріали з історії народознавства в Україні. Каталог етнографічних програм (друга половина XVIII–XX ст.) / Відп. ред. Н. Гаврилюк; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України; Інститут української археографії НАН України. – Київ: Українознавство, 1994. – С. 4, 34 (серія “Науково-довідкові видання з історії України”, випуск 28).

8 Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток / Відп. ред. Б. В. Попов; Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського АН УРСР. – Київ: Наукова думка, 1989. – С. 111–124; *І ж.* Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України – 85 років // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 5. – С. 4; *І ж.* Провідний етнологічний осередок Української академії наук 20-х років ХХ століття // Матеріали до української етнології. – Випуск 16. – 2017. – С. 6–74; *І ж.* Сторінки з життя та художньо-етнографічної творчості Юрія Павловича / Україна в типажах народних, красвидах і архітектурі: художньо-етнографічна спадщина Юрія Павловича / Відп. ред. Г. А. Скрипник; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Київ, 2010. – С. 8–11.

9 Стельмах Г. Ю. Етнографічні дослідження в Академії наук Української РСР за 40 років // Народна творчість та етнографія. – 1959. – № 4. – С. 15.

10 Таран О. Г. Науково-теоретична діяльність Кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка при ВУАН // Vita Antiqua. – 1999. – № 2. – С. 247–250; *І ж.* Народознавча діяльність Кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка ВУАН (1921–1934 рр.) // Матеріали до української етнології. – Випуск 6. – 2007. – С. 152–156.

11 Куцаєва Т. О., Дідора Л. К. Майстер-клас “Книга – багатогранне джерело музейних презентацій: “неформальна освіта музейника” // Науковий вісник Національного музею історії України. Збірник наукових праць. Випуск 4 / Відп. ред. Б. К. Патриляк. Київ, 2019. – С. 660–666 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.nmiiu.org/index.php/nv/article/view/345> (дата звернення: 25.03.2021); *І ж.* Тези до виставки “(Не)втрачене: книгозбірня Ф. Вовка та Музею (Кабінету) антропології та етнології ім. Ф. Вовка” // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Любешівщина в історії України і Волині. Науковий збірник. – Випуск 68. Матеріали Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції (Луцьк – Любешів) / Упоряд.: Г. Бондаренко, О. Кух, А. Силук, А. Шваб, С. Чибирак. – Луцьк, 2020. – С. 410–416; Дідора Л., Куцаєва Т., Куцаєва С. Книгозбірня Федора Вовка та Кабінету-музею ім. Ф. Вовка при ВУАН у бібліотечному фонді НМІУ // Дослідження, збереження та популяризація пам'яток історико-культурної спадщини України. Збірник матеріалів круглого столу (м. Переяслав, 20 квітня 2020 р.). – Переяслав, 2020. – С. 132–137; Куцаєва Т. Ескізи та інскрипти з ім'ям Ф. Вовка // Українознавство. – 2019. – № 4. – С. 261, 263.

12 Черновол І. В. Книжкове зібрання Федора Вовка у фонді бібліотеки Інституту археології: історія походження // Українська біографістика. – 2010. – № 7. – С. 346–357; *І ж.* Спадщина Федора Вовка в Інституті археології НАН України // Археологія. – 2011. – № 1. – С. 110–117.

Детально зупинимося на дослідженні В. Колеснікової, І. Чорновол та А. Яненко¹³, яке містить широку джерельну базу: архівні матеріали Інституту археології НАН України, Інституту рукописів НБУВ, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. В означеній праці представлені всі роки існування Кабінету, висвітлено роботу його бібліотеки й архіву, вивчення науковцями закладу питань антропології, археології та етнографії, описано конфлікт працівників із директором установи в 1925–1927 рр.

Остання група наукових студій представлена дослідженнями О. В. Іванової¹⁴, Н. Ковтанюк¹⁵ та Г. Станиціної¹⁶. В них Кабінет згадано фрагментарно – в контексті формування музейної колекції НМІУ.

Як бачимо, спеціальних праць, присвячених вивченню документації та музейної діяльності Кабінету, ще немає, проте завдяки дослідженням зазначених науковців відомо про особливості створення цієї наукової установи та напрямки її роботи.

В історії Кабінету, на нашу думку, можна виділити три періоди: початковий (1921–1924), час суперечок (1925–1930) та завершальний (1931–1934). Перший період – створення наукової установи, реалізація монографічного дослідження села, зміна назви “Музей...” на “Кабінет...”, організація в 1922 р. виставки. Другий період супроводжувався суперечками між директором закладу та його співробітниками. В цей час було розгорнуто видавничу діяльність (часописи “Антропологія” та “Матеріали до етнології”), запроваджено новий статут, у 1927 р. відділ етнології та Музей народознавства (що діяли при Кабінеті) очолила Л. Шульгина. Під час третього періоду в 1931 р. заклад поділили на дві наукові установи, які з часом ліквідували.

Інвентарна книга Кабінету складається зі 152 аркушів розміром 226×350 мм. На кожній сторінці є 32 рядки, угорі й унизу розташовані поля. Нумерація аркушів відсутня¹⁷. Книга має тверду палітурку.

На титульній сторінці праворуч, дещо вище від центру, наклеєний прямокутний папірець із написом “Інвентар фотографій /позитиви”, зробленим, імовірно, в 1922 р., коли розпочалося ведення книги. Також на титульній сторінці в лівому куті наклеєно білий прямокутний папірець із написом “Інвентарна книга. Фотографії №№ 1–681. 1922 р. Музей етнографії та антропології ім. Хв. Вовка”. Припускаємо, що цю нотатку зроблено після потрапляння означеного документа до НМІУ в 1938 р.

Записи до книги в 1922–1931 рр. вносили різні особи, що засвідчують різні почерки та колір чорнила.

Записи розміщено на двох сторінках у таблиці, що має рубрики: порядковий номер, номер колекції в реєстраційній книзі, номер каталогу, місцева назва та короткий опис, відомості, дата та спосіб придбання, місце походження, де виставлено та примітки. Рубрики “номер колекції в реєстраційній книзі”, “номер каталогу”, “де виставлено” на жодній сторінці не заповнювалися. Між рядковими записами чимало вільного місця.

Нотатки у книзі зроблено чорнилом переважно різних відтінків синього кольору. Чорним чорнилом виконані записи за 1929 р. (вісім сторінок), а також доповнення в нотатках за попередні роки у графі “допис”. Переважно дописано або уточнено опис предмета. Наприклад, біля опису світлини № 247 (с. Старосілля) синім чорнилом вказано “хлопець”, а чорним дописано “стереже просо, у руках має вила на які надіта бляшанка. На передньому плані коло нього місток, щоб сідати”. Біля опису фотографії № 131 (с. Старосілля) чорним написали “Перевернений віз без передньої осі і без коліс”, біля № 186 (с. Старосілля) – “Заготовляють крокви (до хати № 191)”.

Дуже рідко трапляються записи олівцем. У примітках часто бачимо нечіткі нотатки – одне слово “перед”. Вважаємо, що це позначка “передано”, зроблена в 1934 р. під час ліквідації Кабінету. Також серед приміток є нотатки “В рамі під шклом” та “Побільшало №”. На прикінцевій сторінці книги біля № 682 зроблено помітку “Продовження інвентаря дивись окрему книгу-зошит”.

У колонці “порядковий номер” інколи є позначка “М”, зроблена під кутом червоним або синім олівцем. На нашу думку, цю літеру записували біля світлини, переданої для експонування в Музеї народознавства, вона означала “музей”.

В інвентарній книзі містяться відомості про 681 світлину. Авторами фотографій є Л. Шульгина (293 од.), Д. Демущкий (245), А. Онищук (15), Ф. Вовк (11), М. Столінський (8); 29 світлин надійшли з Музею Революції (див. таблицю 1). Авторство 36 світлин не зазначено. 44 фото – монтаж, що стосується с. Старосілля, його зробили здебільшого в 1929–1930 рр.

Розглянемо кілька прикладів записів (подаємо в оригінальному записі, зі збереженням орфографії):

- одяг (№ 309 жіноче убрання – карсетка на п’ять вусів (з переду); № 314 чоловік в киреї з кобиняком (ззаду); № 317 жінка в кожушанці, підперезана поясом; № 320 чоловік в жупані, підперезаному весільним рушником (весільний одяг);
- транспорт (№ 324 запряга одного вола “бовкуна”; № 236 везуть сіно на волах; № 328 стоянка човнів на Дніпрі, дуби на пристані);
- дитячий побут (№ 321 колиска, підвішана на треногах; № 332 дитина вчиться ходити, посуваючи перед собою дерев’яного возика; № 333 один із способів нести дитину на руках);

13 Колеснікова В. А., Чорновол І. В., Яненко А. С. Музей (Кабінет) антропології та етнології імені проф. Хв. Вовка / Інститут археології НАН України; Благодійний фонд сприяння розвитку бібліотечної та архівної справи ім. Федора Вовка. – Київ: Стародавній світ, 2012. – 88 с.

14 Іванова О. В. Декоративно-ужиткове мистецтво // Національний музей історії України: альбом: у 2-х томах. – Том 2 / Н. Г. Ковтанюк, О. В. Іванова, З. О. Зразюк, А. В. Литовченко, А. С. Андріуца, О. В. Шевченко; фотозйомка Д. В. Ключка. – Київ: Мистецтво, 2013. – С. 8.

15 Ковтанюк Н. Г. Сторінки історії. Національний музей історії України // Скарбниця історичної пам’яті: альбом / Статті: Н. Г. Ковтанюк, Л. В. Строкова. – Київ: Мистецтво, 2009. – С. 13.

16 Станиціна Г. О. Маловідомі документи в науковому архіві Інституту археології НАН України // Музейні читання. Матеріали наукової конференції “Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки” (Київ, Музей історичних коштовностей України, 15–17 листопада 2010 р.) – Київ, 2011. – С. 29.

17 Посилання у статті робимо на номер запису предмета в інвентарній книзі світлин Кабінету.

- обробіток ґрунту (№ 342 селяни вибирають на поле з сохою; № 343 соха – хліборобське знаряддя до оброблювання землі; № 348 як орають сохою);

- бджільництво (№ 494 спосіб двигати вулика на дерево, праця на землі; № 495 спосіб двигати вулика на дерево, праця на дереві).

Розгляньмо детальніше допоміжні промисли, а саме рибальство та бджільництво. Рибальство представлене 65 фотографіями. 51 світлину в 1922 р. зробив Д. Демуцький у с. Старосілля (з них 20 – монтаж, здійснений у 1927, 1929–1930 рр.), 3 – А. Онищук у с. Пекарях (рік не зазначено), 10 – Л. Шульгина (7 – у с. Жукині, по одній – у селах Мартиновичах, Родзилівці та Грезлі). На одній фотографії відсутні відомості про фотографа, населений пункт та рік фотографування.

Розгляд рибальських пристосувань здійснюватимемо, спираючись на власну класифікацію¹⁸. В інвентарній книзі світлин Кабінету найбільше відомостей про рухомі пастки¹⁹: бредень (№ 238), волочок (№ 408), ковбень (№ 425), крига (№№ 416, 429), невід (№№ 12–17, 237, 426–427), топтуха (№№ 20, 265, 415). Ставні закриті зверху пастки представлені жаком (№№ 6–9, 262–264) та кошом (№ 5); №№ 2, 24 – ставна сітка. З гачкових²⁰ практикували лише доріжку (№ 1). Науковці Кабінету зафіксували, що рибалки застосовували такі допоміжні прилади²¹: бовт (№ 425), клопило (№ 4), підсака (№ 21), садок (№ 21) та човен (№№ 23, 130, 135, 137–138, 146–149, 151, 152, 158–162, 240).

У книзі наведена досить детальна інформація про виробництво довбанки в с. Старосілля. Спочатку майстер спилував колоду (№ 151), обтесував її, аби та набрала форми човна “на дно” та “борть” (середина) (№№ 149, 155, 157), робив ніс і кермо (№ 148). Щоб рівно витесувати середину, майстер шнуром відбивав лінію – “правду” (№ 161), а для однакової товщини стінок човна свердлив отвори на “сторожи” (№ 162). Потім заготовку для “розпарювання” (розвертання) бортів (№ 153) клали в рівчак із жаром (№ 147), змочуючи боки човна віхтем (№№ 156, 160). Для фіксації бортів вставляли планки – “цурки” (№№ 152, 154). Аби ніс, корма та боки човна не тріскалися, їх скріплювали “мисницями” (№ 152). Щоб зробити стінки вищими, прикріплювали тонкі дошки – “нашивку човна” (№ 158).

Назви світлин свідчать про існування в с. Старосілля рибальської бригади, якою керував отаман. Це об’єднання рибалок ловило рибу неводом із берега (№№ 237, 250), одне крило заводячи човном у Дніпро (№ 242). Невідники носили захисний фартух “шуствол” (№№ 10, 273).

30 фотографій присвячено бджільництву: 9 із них – монтаж (збільшені в 1929 р. світлини с. Старосілля), 12 фотознімків зробив Д. Демуцький у 1922 р. в означеному селі; 8 – Л. Шульгина в 1927–1930 рр. в населених пунктах Жукині, Лютежі, Мартиновичах, Партеніті, Следі; одну світлину зробив М. Столінський.

Підписи до фотографій засвідчують, що на час дослідження поширеним було лише культурне бджільництво, представлене лісовим та домашнім підвидами. Перше існувало в селах Лютежі, Мартиновичах та Старосілля, де пасічники встановлювали колодні вулики на деревах (№№ 29–30, 306–307, 412). На дерева бджоларі піднімалися за допомогою “жені” (№№ 25, 412–414) – плетеної шкіряної мотузки, на одному кінці якої містилася лавочка, на другому – гак, між ними – рухома “лежня”. Домашнє бджільництво, зосереджене на пасіках (№№ 31, 34–35, 645), побутувало в селах Жукині, Партеніті, Следі та Старосілля.

Пасічники використовували різні типи вуликів: колоди (№№ 26–27), дуплянки та сапетки. Останні два детально описані. Дуплянка – колодний вулик із тонкими стінками, без довжі (прямокутної дощечки, через яку бджолар спостерігав та доглядав за бджолами в колодах) та дна. В с. Следі такі вулики накривали “шапкою”, яку робили із соломи (№ 396). Сапетки у Партеніті виплітали з ліщини, обмазуючи глиною та землею і обв’язуючи соломом та зіллям (№ 645).

Інвентарна книга містить інформацію про такі приладдя бджоларя: жінь (№№ 25, 412–414), захисна сітка (№ 493), “зубелет” (сухий кілок із хвойної деревини, який використовували для підкурювання вуликів) (№№ 33, 492), коробка на мед (№ 25), маточник (№ 405), рійниця (№ 356).

Підпис до світлини № 396 інформує не лише про використання у с. Следі дуплянок, а й про давній український звичай захищати пасіку від “вроків”, встановлюючи кінський череп. На Чернігівщині цей звичай зафіксовано ще у другій половині ХХ ст., хоча під час проведення етнологічних досліджень Кабінету у Старосілля не фіксували. Л. Шульгина зазначила: “Немає тут звичаю завішувати на пасіках кінську голову проти вроків; проте звичай цей широко відомий по цілій Україні та по інших місцевостях на Чернігівщині, навіть у близьких від Старосілля селах (с. Жукин)”²².

Шість фотографій із с. Старосілля вміщено у статті дослідниці в “Матеріалах до етнології”²³. Нам вдалося встановити, що в таблиці № 7 світлина 2 відповідає фотознімку № 27 із інвентарної книги. В таблиці № 8 світлина 2 – фотографії № 25; у таблиці № 9 світлина 1 – фотографії № 31, світлина 2 – відбитку № 33.

З інвентарної книги світлин Кабінету ми дізнаємося і про етнографічні експедиції 1929–1930 рр., про які в науковій літературі відомості майже відсутні. Так, у монографії В. Колеснікової, І. Чорновола та А. Яненка згадується лише експедиція

18 *Сіренко С.* До питання класифікації рибальських знарядь // Народна творчість та етнологія. – 2011. – № 1. – С. 110, 114–115.

19 Пастки – рибальські пристосування або місця, влаштовані для лову риби. Поділяються на ставні та рухомі. Ставні пастки – знаряддя лову риби та раків, їх занурюють у воду на певний час. Ставні пастки поділяють на відкриті зверху, закриті зверху та сітки. Перші дві підгрупи мають або не мають верхню частину. Рухомі пастки – знаряддя лову, до яких риба або раки потрапляють під час руху снасті водою – шляхом черпання та проціджування води.

20 Гачкові – знаряддя, що мають один або кілька гачків. Поділяються на наживні та самолови. До перших належать снасті, на які чіпляють приманку. Риба її з’їдає і так зачіплюється за гачок.

21 Допоміжні – знаряддя, які виконують другорядну функцію під час ловіння риби: при підготовці місця для рибалення, під час виготовлення снастей тощо.

22 *Шульгина Л.* Бджільництво в с. Старосілля на Чернігівщині... – С. 29.

23 Там само. – С. 79–81.

1929 р. у с. Сушнівці на Уманщині²⁴. Г. Скрипник зазначила, не вказуючи років, що Л. Шульгіна збирала пам'ятки татарського побуту²⁵. Отже, експедиційна діяльність Кабінету потребує уточнення.

З інвентарної книги дізнаємося, що 1929–1930 рр. були насичені експедиційною діяльністю. Всі світлини цього періоду зробила Л. Шульгіна (див. таблицю № 1), що свідчить про відсутність фотографа у відділі етнології. За записами у книзі ми встановили, що науковиця під час двох експедицій дослідила Крим та Кавказ. Перша експедиція розпочалася у Криму, продовжилася на Кавказі та завершилася знову у Криму. Змодельовавши її маршрут, отримуємо таку послідовність населених пунктів, що досліджувалися: Бахчисарай²⁶ (1929) – Афон-Ц'иц (1929) – Цихисджвари (1929) – Ахалціхе (1929–1930) – Батумі (1930) – Цихисджвари (1930) – Пореха (1930) – Кобі (1930) – Анухва (1930) – Лихни (1930) – Бахчисарай (1930) – Кипарисне (1930). Друга експедиція відбулася в 1930 р. за маршрутом Партеніт–Привітне–Морське–Дачне, вже після відрядження Л. Шульгіної до околиць Ніжина, де дослідниця також зробила декілька фотографій.

З огляду на те, що радянська влада не надто схвалювала вивчення українськими науковцями етнології Криму у другій половині ХХ ст., зібраний у 1929–1930 рр. Л. Шульгіною матеріал і нині є цінним ґрунтовним першоджерелом, яке слід розглянути детальніше, систематизувавши дані у вигляді таблиці (див. таблицю № 2). Помітно, що дослідниця справді цікавилася побутом татар, а саме: народним житлом, транспортом, культовими та громадськими спорудами, ремеслами та дитячим побутом.

Отже, зазначена інвентарна книга містить інформацію про світлини Кабінету антропології та етнології імені Ф. Вовка – наукової установи (а не музею народознавства) в 1922 р. створеної при відділі етнології не лише для вивчення народної культури, а й для її популяризації через музейництво.

В інвентарній книзі світлин Кабінету є багато записів, що відповідають сучасним музейним вимогам до ведення інвентарних книг: обліковий номер, назва предмета та його стислий опис, кількість, матеріал, розміри, джерело надходження і спосіб та примітки. Можемо припустити, що Кабінет спочатку створювали як науковий музей, але це твердження потребує подальшого дослідження.

Встановлено, що науковці постійно працювали з фотовідбитками та регулярно доповнювали записи в інвентарній книзі.

Рибальством цікавилися Д. Демуцький, А. Онищук та Л. Шульгіна. Найбільше інформації походить із с. Старосілля: відомості про рибальські пристосування (рухомі та ставні закриті зверху пастки, сітки, гачкові й допоміжні прилади), описи процесу виробництва довбанки та діяльності риболовної бригади.

Бджільництво цікавило Д. Демуцького та Л. Шульгіну, вони зробили багато фотографій, зокрема в с. Старосілля. В населених пунктах, які досліджували науковці, існувало лісове та домашнє бджільництво, пасічники користувалися різними вуликами (колоди, душлянки та сапетки), а етнологи зафіксували давній український звичай оберігати пасіку від “вроків”.

Дані інвентарної книги є джерелом інформації про дві етнологічні експедиції 1929–1930 рр. співробітниця Кабінету Л. Шульгіної до Криму, про які є мало відомостей у науковій літературі. Зокрема, з'ясовано, якими темами цікавилася дослідниця при вивченні побуту кримських татар.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Борисенко В.* Нариси з історії української етнології 1920–1930-х років. – Київ: Унісерв, 2002. – 92 с.
- Боряк О.* Матеріали з історії народознавства в Україні: каталог етнографічних програм (друга половина XVIII–XX ст.) / Відп. ред. Н. Гаврилюк; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України; Інститут української археографії НАН України. – Київ: Українознавство, 1994. – 124 с. (серія “Науково-довідкові видання з історії України”, випуск 28).
- Дідора Л., Куцаєва Т., Куцаєва С.* Книгозбірні Федора Вовка та Кабінету-музею ім. Ф. Вовка при ВУАН у бібліотечному фонді НМІУ // Дослідження, збереження та популяризація пам'яток історико-культурної спадщини України: збірник матеріалів круглого столу (м. Переяслав, 20 квітня 2020 р.). – Переяслав, 2020. – С. 132–137.
- Іванова О. В.* Декоративно-ужиткове мистецтво // Національний музей історії України. Альбом: у 2-х томах. – Том 2 / Н. Г. Ковтанюк, О. В. Іванова, З. О. Зразюк, А. В. Литовченко, А. С. Андріуца, О. В. Шевченко; фотозйомка Д. В. Клочка. – Київ: Мистецтво, 2013. – С. 8.
- Ковтанюк Н. Г.* Сторінки історії. Національний музей історії України // Скарбниця історичної пам'яті: альбом / Статті: Н. Г. Ковтанюк, Л. В. Строкова. – Київ: Мистецтво, 2009. – С. 13.
- Колеснікова В. А., Черновол І. В., Яненко А. С.* Музей (Кабінет) антропології та етнології імені проф. Хв. Вовка / Інститут археології НАН України; Благодійний фонд сприяння розвитку бібліотечної та архівної справи ім. Федора Вовка. – Київ: Стародавній світ, 2012. – 88 с.
- Куцаєва Т.* Екслібриси та інскрипти з ім'ям Ф. Вовка // Українознавство. – 2019. – № 4. – С. 259–267.
- Куцаєва Т. О., Дідора Л. К.* Майстер-клас “Книга багатогранне джерело музейних презентацій: “неформальна освіта музейника” // Науковий вісник Національного музею історії України. Збірник наукових праць. Випуск 4 / Відп. ред. Б. К. Патриляк. – Київ, 2019. – С. 660–666. <http://visnyk.nmiu.org/index.php/nv/article/view/345> (дата звернення: 25.03.2021).
- Куцаєва Т. О., Дідора Л. К.* Тези до виставки “(Не)втрачене: книгозбірня Ф. Вовка та Музею (Кабінету) антропології та

24 Колеснікова В. А., Черновол І. В., Яненко А. С. Вказ. праця. – С. 63.

25 Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України... – С. 117.

26 Тут і далі назви населених пунктів подаємо в сучасному написанні.

- етнології ім. Ф. Вовка” // *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Любешівщина в історії України і Волині. Науковий збірник*. – Випуск 68. Матеріали Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, Луцьк-Любешів / Упоряд.: Г. Бондаренко, О. Кух, А. Силук, А. Шваб, С. Чибирак. – Луцьк, 2020. – С. 410–416.
- Про затвердження Інструкції з організації обліку музейних предметів. Наказ Міністерства культури України від 21 липня 2016 р. № 580 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1129-16#n408> (дата звернення: 02.11.2020).
- Радієвська Т. Кабінет антропології ім. Хведора Вовка: науково-практична діяльність та колекції пам'яток кам'яної доби в зібранні НМІУ // *Національний музей історії України: поступ у третє тисячоліття. Тематичний збірник наукових праць / Редкол. Н. Ковтанюк (відп. наук. ред.) та ін.* – Київ, 2004. – С. 131–141.
- Радієвська Т. Археологічні дослідження М. Я. Рудинського та його спадщина в зібранні Національного музею історії України // *Музей та його колекції. Тематичний збірник наукових праць / Редкол.: Н. Г. Ковтанюк (відп. наук. ред.) та ін.* – Київ, 2009. – С. 3–20.
- Сіренко С. До питання класифікації рибальських знарядь // *Народна творчість та етнологія*. – 2011. – № 1. – С. 106–117.
- Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток / Відп. ред. Б. В. Попов; Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР. – Київ: Наукова думка, 1989. – 301 с.
- Скрипник Г. А. Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України – 85 років // *Народна творчість та етнографія*. – 2006. – № 5. – С. 4–13.
- Скрипник Г. А. Сторінки з життя та художньо-етнографічної творчості Юрія Павловича // *Україна в типажах народних, краєвиди і архітектури: художньо-етнографічна спадщина Юрія Павловича / Відп. ред. Г. А. Скрипник; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України*. – Київ, 2010. – С. 8–11.
- Скрипник Г. А. Провідний етнологічний осередок Української академії наук 20-х років ХХ століття // *Матеріали до української етнології*. – Випуск 16. – 2017. – С. 6–74.
- Станиціна Г. О. Маловідомі документи в науковому архіві Інституту археології НАН України // *Музейні читання. Матеріали наукової конференції “Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки” (Київ, Музей історичних коштовностей України, 15–17 листопада 2010 р.)*. – Київ, 2011. – С. 25–40.
- Стельмах Г. Ю. Етнографічні дослідження в Академії наук Української РСР за 40 років // *Народна творчість та етнографія*. – 1959. – № 4. – С. 14–23.
- Таран О. Г. Науково-теоретична діяльність Кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка при ВУАН // *Vita Antiqua*. – 1999. – № 2. – С. 247–250.
- Таран О. Г. Народознавча діяльність Кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка ВУАН (1921–1934 рр.) // *Матеріали до української етнології*. – Випуск 6. – 2007. – С. 152–156.
- Черновол І. В. Книжкове зібрання Федора Вовка у фонді бібліотеки Інституту археології: історія походження // *Українська біографістика*. – 2010. – № 7. – С. 346–357.
- Черновол І. В. Спадщина Федора Вовка в Інституті археології НАН України // *Археологія*. – 2011. – № 1. – С. 110–117.
- Шульгина Л. Бджільництво в с. Старосілля на Чернігівщині // *Матеріали до монографії с. Старосілля [в 3-х випусках] / [Л. Шульгина, Н. Заграда; мал. Ю. Павлович; фот.: Д. Демущий, М. Сталінський] / Всеукраїнська академія наук, Музей антропології та етнології імені Хведора Вовка*. – [Випуск] 3. – 1931. – 190 с.
- Яненко А. С. Діяльність Музею (Кабінету) антропології та етнології ім. Хв. Вовка та археологічні дослідження на Чернігівщині // *Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць*. – Випуск 4. – Київ–Глухів, 2011. – С. 432–437.

REFERENCES

- Borysenko V. 2002. *Narysy z istorii ukrainskoi etnologii 1920–1930-kh rokiv*. Kyiv: Uniserv.
- Boriak O. 1994. *Materialy z istorii narodoznavstva v Ukraini: kataloh etnografichnykh prohram (druga polovyna XVIII–XX st.)* (ed. N. Havryliuk; Instytut mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnologii im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy; Instytut ukrainskoi arkheohrafii NAN Ukrainy). Kyiv: Ukrainoznavstvo. (seriia Naukovo-dovidkovi vydannia z istorii Ukrainy, vol. 28).
- Didora L., Kutsaieva T., Kutsaieva Ye. 2020. *Knyhozborni Fedora Vovka ta Kabinetu-muzeiu im. F. Vovka pry VUAN u bibliotechnomu fondy NMIU. Doslidzhennia, zberezhennta ta populiaryzatsiia pamiatok istoriko-kulturnoi spadshchyny Ukrainy: zbirnyk materialiv kruhloho stolu (m. Pereiaslav, 20 kvitnia 2020 r.)*. Pereiaslav, pp. 132–137.
- Ivanova O. V. 2013. *Dekoratyvno-uzhytkove mystetstvo. Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy: albom*, vol. 2. Kyiv: Mystetstvo, p. 8.
- Kovtaniuk N. H. 2009. *Storinky istorii. Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy. Skarbnytsia istorichnoi pamiaty: albom*. Kyiv: Mystetstvo, p. 13.
- Kolesnikova V. A., Chernovol I. V., Yanenko A. S. 2012. *Muzei (Kabinet) Antropologii ta Etnologii imeni prof. Khv. Vovka (Instytut arkheologii NAN Ukrainy; Blahodiinyi fond spriannia rozvytku bibliotechnoi ta arkhivnoi spravy im. Fedora Vovka)*. Kyiv: Starodavnyi svit.
- Kutsaieva T. 2019. *Ekstribrysy ta inskrypty z imiam F. Vovka. Ukrainoznavstvo*, no. 4, pp. 259–267.
- Kutsaieva T. O., Didora L. K. 2019. *Maister-klas Knyha – bahatohranne dzherelo muzeinykh prezentatsii: “neformalna osvita muzeinyka. Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats*, vol. 4 (ed. B. K. Patryliak). Kyiv, pp. 660–666. URL: <http://visnyk.nmiu.org/index.php/nv/article/view/345>
- Kutsaieva T. O., Didora L. K. 2020. *Tezy do vystavky (Ne)vtrachene: knyhozbornia F. Vovka ta Muzeiu (Kabinetu) antropologii ta etnologii im. F. Vovka. Mynule i suchasne Volyni ta Polissia. Liubeshivshchyna v istorii Ukrainy i Volyni. Naukovyi zbirnyk*, vol. 68. *Materialy vseukrainskoi naukovoï istoriko-kraieznavchoï konferentsii, Lutsk-Liubeshiv* (ed. H. Bondarenko, O. Kukh,

- A. Syliuk, A. Shvab, S. Chybyrak). Luts'k, pp. 410–416.
- Pro zatverdzhennia Instrukttsii z orhanizatsii obliku muzeinykh predmetiv. Nakaz Ministerstva kultury Ukrainy vid 21 lypnia 2016 r. № 580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1129-16#n408> (data zvernennia: 02.11.2020).
- Radiievska T. 2004. Kabinet antropologii im. Khvedora Vovka: naukovo-praktychna diialnist ta kolektsii pamiatok kamianoi doby v zibrani NMIU. *Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy: postup u tretie tysiacholittia. Tematychnyi zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv, pp. 131–141.
- Radiievska T. 2009. Arkheolohichni doslidzhennia M. Ya. Rudynskoho ta yoho spadshchyna v zibrani Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. *Muzei ta yoho kolektsii. Tematychnyi zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv, pp. 3–20.
- Sirenko S. 2011. Do pytannia klasyfikatsii rybalskykh znariad. *Narodna tvorchist ta etnolohiia*, vol. 1, pp. 106–117.
- Skrypnyk H. A. 1989. Etnohrafichni muzei Ukrainy. Stanovlennia i rozvytok (ed. B.V. Popov; Instytut mystetstvoznavstva, folkloru ta etnografii im. M.T. Rylyskoho AN URSR). Kyiv: Naukova dumka.
- Skrypnyk H. A. 2006. Instytutu mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnolohii im. M.T. Rylyskoho NAN Ukrainy – 85 rokiv. *Narodna tvorchist ta etnografiia*, vol. 5, pp. 4–13.
- Skrypnyk H. A. 2010. Storinky z zhyttia ta khudozhno-etnografichnoi tvorchosti Yurii Pavlovycha. *Ukraina v typazhakh narodnykh, kraievdy i arkhitekturi: khudozhno-etnografichna spadshchyna Yurii Pavlovycha* (ed. H.A. Skrypnyk; Instytut mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnolohii im. M.T. Rylyskoho NAN Ukrainy). Kyiv, pp. 8–11.
- Skrypnyk H. A. 2017. Providnyi etnolohichniy oseredok Ukrainskoi Akademii nauk 20-kh rokiv XX stolittia. *Materialy do ukrainskoi etnolohii*, vol. 16, pp. 6–74.
- Stanytsina H. O. 2011. Malovidomi dokumenty v naukovomu arkhivi Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. *Muzeini chytannia. Materialy naukovoï konferentsii Iuvelirne mystetstvo – pohliad kriz viky (Kyiv, Muzei istorichnykh koshovnostei Ukrainy, 15–17 lystopada 2010 r.)* Kyiv, pp. 25–40.
- Stelmakh H. Yu. 1959. Etnohrafichni doslidzhennia v Akademii nauk Ukrainskoi RSR za 40 rokiv. *Narodna tvorchist ta etnografiia*, no. 4, pp. 14–23.
- Taran O. H. 1999. Naukovo-teoretychna diialnist Kabinetu antropologii ta etnolohii im. Khv. Vovka pry VUAN. *Vita Antigua*, no. 2, pp. 247–250.
- Taran O. H. 2007. Narodoznavcha diialnist Kabinetu antropologii ta etnolohii im. Khv. Vovka pry VUAN (1921–1934 rr.). *Materialy do ukrainskoi etnolohii*, vol. 6, pp. 152–156.
- Chernovol I. V. 2010. Knyzhkove zibrannia Fedora Vovka u fondi biblioteky Instytutu arkheolohii: istoriia pokhodzhennia. *Ukrainska biografiyka*, no. 7, pp. 346–357.
- Chernovol I. V. 2011. Spadshchyna Fedora Vovka v Instytuti arkheolohii NAN Ukrainy. *Arkheolohiia*, no. 1, pp. 110–117.
- Shulhyna L. 1931. Bdzhilnytstvo v s. Starosilla na Chernihivshchyni. *Materialy do monografii s. Starosillia*, vol. 3 (Vseukrainska akademiia nauk, Muzei antropologii ta etnolohii imeni Khvedora Vovka).
- Yanenko A. S. 2011. Diialnist Muzeiu (Kabinetu) antropologii ta etnolohii im. Khv. Vovka ta arkheolohichni doslidzhennia na Chernihivshchyni. *Sivershchyna v istorii Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats*, vol. 4. Kyiv–Hlukhiv, pp. 432–437.

Список скорочень:

НМІУ – Національний музей історії України.

Кабінет – Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка.

Таблиця 1

**Інформація про фотографії
з інвентарної книги Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка**

Стиль написання рубрики «Адміністративний поділ, за яким записано у книзі» збережено; порожні графи означають, що сучасний відповідник населеного пункту не змогли знайти, знак «?» – що в інвентарній книзі інформація відсутня

Населений пункт		П.І.П фотографів	Роки виготов- лення світлин	Кіль- кість світ- лин
Адміністративний поділ, за яким записано у книзі	Адміністративний поділ, який діяв з 1990 по 2020 рр.			
Старосілля	Затоплене Київським водосховищем	Д. Демуцький, А. Онищук, монтаж, Л. Шульгина	1922 1927, 1929, 1930	326
Пекарі	Канівський р-н, Черкаська обл.	?, А. Онищук	?	15
Слобідка		Ф. Вовк	?	2
?		?, Ф. Вовк, монтаж фото А. Онищука, М. Столінський, Л. Шульгина	?	27
Макарів Яр	До 2016 р. – с. Пархоменко, з 2016 р. – Макарів Яр, Сорокинський р-н, Луганська обл.	Ф. Вовк	1918	2
Новос. пов. Тульського		Ф. Вовк	?	1
Жукин	Вишгородський р-н, Київська обл.	Д. Демуцький, Л. Шульгина	1924, 1928, 1929	50
Бубнівка, Тульська округа, Поділля	Гайсинський р-н, Вінницька обл.	Л. Шульгина, М. Столінський	1926, 1927, 1928, 1929	48
Лютеж	Вишгородський р-н, Київська обл.	Л. Шульгина	1927	2
Глянів Хутір		Л. Шульгина	1926, 1928, 1929	3
Хатки	У межах с. Малий Перевіз Шишацький р-н, Полтавська обл.	Л. Шульгина	1926, 1927, 1928, 1929	7
Озаринці	Могилів-Подільський р-н, Вінницька обл.	Л. Шульгина	1928	3
Следі, Могилівська округа		Л. Шульгина	1928	23
Мартиновичі, Малинський округ	Чорнобильська зона відчуження (село зняте з обліку 1999 р.)	Л. Шульгина	1928, 1929, 1930	13
Родзилівка		Л. Шульгина	1928, 1929	4
Грезля, Малинський округ	Чорнобильська зона відчуження (село зняте з обліку 1999 р.)	Л. Шульгина	1928	1
Бабаків Хутір, Миргор., Полтавщ.		Л. Шульгина	1929	2
Портянки, Миргородський, Полтава		Л. Шульгина	1929	1
Петрівці Київська округа	с. Старі Петрівці, Вишгородський р-н, Київська обл.	Л. Шульгина	1929	1

м. Хатне, Малинська окр.	с. Гатне, Києво-Святошинський р-н, Київська обл.	Л. Шульгина	1929	1
Сушківка, Уманська	Уманський р-н, Черкаська обл.	Л. Шульгина	1929	2
Гроздів, Уманщина	с. Гроздєве, Уманський р-н, Черкаська обл.	Л. Шульгина	1929	3
Умань	Черкаська обл.	Л. Шульгина	1929	6
Волоське, Дніпропетровська	Дніпровський р-н, Дніпропетровська обл.	Л. Шульгина	1929	34
Ямбург (німецька колонія) Дніпропетровська	с. Дніпрове, Дніпровський р-н Дніпропетровська обл.	Л. Шульгина	1929	4
Лоцмана Кам'яна	Частина м. Дніпро	Л. Шульгина	1929	1
Бахчи-Сарай	м. Бахчисарай, Бахчисарайський р-н, АР Крим	Л. Шульгина	1929, 1930	9
Новий Афон, Кавказ	м. Афон-Ц'иц, Гудаутський муніципалітет, АР Абхазія, Грузія	Л. Шульгина	1929	3
Цихис-Дивори Кавказ/Грузія	с. Цихисджвари, Боржомський муніципалітет, Грузія	Л. Шульгина	1929, 1930	5
Ахалцик	м. Ахалцихе, Ахалцихський муніципалітет, Грузія	Л. Шульгина	1929, 1930	12
Батуріяні, Грузія	м. Батумі, АР Аджарія, Грузія	Л. Шульгина	1930	4
Пореха, Абис. Буманськ. окр., Грузія	Частина м. Батумі, АР Аджарія, Грузія	Л. Шульгина	1930	1
ст. Кобі, Військово- Грузинська дорога	с. Кобі, Казбезький муніципалітет, Грузія	Л. Шульгина	1930	1
Анухва, Абхазія	с. Анухва, Гудаутський муніципалітет, АР Абхазія, Грузія	Л. Шульгина	1930	2
Лихни, Абхазія	с. Лихни, Гудаутський муніципалітет АР Абхазія, Грузія	Л. Шульгина	1930	4
Кучук-Ламбад, Ялтинська окр.	с. Кипарисне Алуштинська міська рада, АР Крим	Л. Шульгина	1930	1
Ніжин, Авдіївка		Л. Шульгина	1930	10
Партеніт, Крим	смт. Партеніт, Алуштинська міська рада, АР Крим	Л. Шульгина	1930	3
Ускют, Алуш. округа	с. Привітне, Алуштинська міська рада, АР Крим	Л. Шульгина	1930	6
Карпенхор, Алуш. окр.	с. Морське, Судацька міська рада, АР Крим	Л. Шульгина	1930	9
Тарахташ, Судацька окр.	с. Дачне, Судацька міська рада, АР Крим	Л. Шульгина	1930	2
с. Олександрівка	?		1931	1
с. Шибени, Бород. район	с. Шибене, Бородянський р-н Київська обл.	З негативів Музею Револуції	1931	3
Кагарлицький район			1931	2
Березанський район			1931	1
Київ			1931	22

Таблиця 2

Матеріал, зібраний у 1929–1930-х рр. під час експедицій до Криму
стиль та правопис описів фотографій збережено, назви населених пунктів наведено у сучасному
правописі, не зрозуміле слово позначено <?>

№.№	Місцева назва та короткий опис	Населений пункт
Експедиція №1		
1929 р.		
550	Золотар в своїй майстерні	Бахчисарай
551	Татарчата – група дітей коло дверей дома	
1930 р.		
585	Вулиця – повз вулиці ряд крамниці та майстерні. Загальний вигляд	Бахчисарай
586	Лазня – старовина кам'яна будівля. Загальний вигляд	
587	Мікарят кам'яний, старий (частина мечеті)	
588	Татарка з льолькою	Кипарисне, Алуштинська міська рада
Експедиція №2		
1930 р.		
629	Татарське село – вулиця	Партеніт
630	Будиночок кам'яний, двохповерховий, з терасами, з плоским дахом. Загальний вигляд.	Привітне, Алуштинська міська рада
631	Будиночок двохповерховий з терасою; подвір'я обгороджено кам'яним муром; на першому плані (на вулиці) вбиральня.	
632	Село татарське – загальний вигляд. На першому плані одноповерховий будинок з пічкою, що стоїть на дворі.	Морське
633	Будинок кам'яний; в кінці стіни стоїть пічка	
634	Будинок одноповерховий, з плоским дахом; з ґратами замість шибок; близько хати на дворі стоїть кругла пічка.	Дачне
635	Будинок кам'яний, одноповерховий; в підвальному поверсі містяться хліви. Вікна з ґратами, виходять на терасу.	
636	Пічки з кам'яним коміном; містяться знадвору; стоїть на кам'яному фундаменті; над нею виведений дах. Задня частина будинку (деталь)	
637	Село татарське – загальний вигляд; будинки, криті черепицями; на першому плані хліви, огорожені кам'яним муром.	
638	Село татарське – загальний вигляд. Вдалі міст з мінаретом; на першому плані хліви та сараї.	
640	Гарба, запряжена волами, виїздить з подвір'я	Привітне, Алуштинська міська рада
641	Група жінок з дітьми – сидять на вулиці (татари)	Морське
642	Виправляє шкуру – праця на вулиці (татар)	
643	Жіноча праця – прядуть куделю, лухрають вовну, бавлять дітей (на вулиці коло дому)	Привітне, Алуштинська міська рада
644	Жіноча праця (нар. 643)	
645	Пасіка – група «сапеток» під платом. Сапетки виплетені з ліщини, обмастені землею та глиною; обв'язані соломною та зіллям.	Партеніт
646	Пряде вовну (ремісник в своїй майстерні)	Бахчисарай
647	Ткач – праця на вертикальному верстаті	
648	Надгробки кам'яні вмуровані в стіну мечеті (над дорогою). На пошану тих, що поховані на чужині.	
649	Надгробки кам'яні, стоять над дорогою в пам'ять тих, що поховані на чужині	Партеніт
650	Надгробник кам'яний з вибитими написами; з камення висічена <?>	
651	Цвинтар татарський – на першому плані кам'яний надгробник з яселною	Морське
652	Цвинтар татарський старовинний; на першому плані кам'яні надгробники на форму високого стовпа	